

Mikó Zsuzsanna: A terror hétköznapijai. A kádári megtorlás, 1956–1963 **Könyvismertetés**

Az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulója alkalmából számos könyv jelent meg. Az általam bemutatandó kiadvány a forradalom leverését követő megtorlással foglalkozik. Mikó Zsuzsanna *A terror hétköznapijai* című munkája arra törekszik, hogy levéltári források alapján betekinthesünk a kádári megtorlás tervezésébe, a törvényerejű rendeletek megszületésébe, az MSZMP különböző bizottságainak üléseibe. A könyv első kétharmadában a szerző külön fejezetekben ír a rendszerváltás és a múlt kapcsolatáról, a statáriális ítélkezésről és jogszabályokról, a népbírói tanácsokról, az ügyészekről és bírőról, az ügyészség működéséről, a nemzetközi propagandáról és a közkegyelemről. Az utolsó harmada a könyvnek személyes sorsokat, tragédiákat felvillantó forrásokat ad közre.

A Magyar Nemzeti Levéltár több mint 250 iratfolyóméternyi iratanyagot őriz, amely tartalmazza az 1956-os forradalommal kapcsolatos büntetőper iratait. Ezen eljárásokat 1956 és 1961 között folytatták le. Kádár János maga jelentette ki, hogy *megtorlás nem történhet a munkásosztály nevében, nem lehet öncélú vagy személyes bosszú, hanem a nép nevében kell igazságot szolgáltatni*. A kádári megtorlással kapcsolatban szót kell ejtenünk a koncepciós és kirakatperrekről. Mindkét per esetében arról van szó, hogy a hatalom eszközként használja fel a jog- és igazságszolgáltatást, a rendőrséget politikai ellenfelek leszámolására. Hamis vádak, bizonyítékok, kikényszerített vallomások alapján hoznak előre elkészített ítéleteket. Koncepciós perekben belül megkülönböztetjük a konstruált pereket, amikor a vádat hamis bizonyítékokra építik, és tendenciózus pereket, amikor történik valamilyen jogszabály- vagy törvénysértés, csak éppen a jog vagy törvény kiforgatásával. A kirakatper speciális koncepciós per. Kirakatperről akkor beszélünk, amikor a politikai szándék arra is kiterjed, hogy a kiiktatni kívánt ellenséget nagy nyilvánosság előtt megbélyegezzék, egy személy elítélésekor akár egy egész társadalmi réteget megfélemlítsenek.

A kádári megtorlás két szakaszra osztható. Első szakasz 1956 decemberétől 1957 novemberéig tartott, ez a rögtönítélő bíróságok időszaka. A statáriális bíraskodást az 1956. évi 28. és 32. törvényerejű rendeletek tették lehetővé. A rögtönítélő bíróság valójában katonai bíróságként működött, ahol gyorsított eljárás keretein belül hozták meg az ítéleteket, melyek során az ítélkező bírók nem vehettek figyelembe semmilyen enyhítő körülményt sem. 1957. január 15. és június 15. között bevezették a gyorsított eljárásokat a polgári bíróságokon. Ezeket a jogi eljárásokat azonban nem vállalták el szívesen a polgári bírók, és a pártvezetés is elégedetlen volt az ilyen típusú felelősségre vonással. Az MSZMP vezetése úgy ítélte meg,

hogy a bírák nem kellően a párt szellemében járnak el az ellenforradalmi bűncselekmények ügyében.

1957 áprilisában az MSZMP Intéző Bizottságában fogalmazódott meg egy olyan rendszer kiépítése, mely nem kivételes jellegű, hanem része a magyar polgári igazságszolgáltatásnak. Így jött létre a Legfelsőbb Bíróság Népbírószáki Tanácsa egy szakbíróból és négy ülnökből. Ezután a fővárosi és megyei népbírószáki tanácsokat hozták létre. A népbírószáki tanács állt egy tanácsvezetőből és két népbíróból, de csak a tanácsvezető volt szakképzett bíró. Ez a felállás kezdetektől feszültséghez vezetett, mivel a bírák igyekeztek szakszerűen ítélni, a népbírák pedig „*érzékenyítették*” a bírakat, hogy kellően meg tudják ítélni a vádlottakkal szemben *ellenforradalmi bűncselekmények* súlyát. Ezek a tanácsok 1957. június 15. és 1961. április 16. között ítéleztek, a megyei népbírószáki tanácsokat 1958. április 29-én megszüntették, azonban ezt nem hozták nyilvánosságra. Így állt fel a kádári megtorlás gépezete, kis létszámú egységeket hoztak létre annak érdekében, hogy minél gyorsabban le tudják folytatni az eljárásokat, hogy megfelelő irányítás mellett a megfelelő ítéletek szülessenek. Mindvégig statáriális ítélezésről beszélhetünk, ugyanakkor Kádár János mindvégig fenn szerette volna tartani az eljárások törvényes látszatát. A forradalomban részt vett, vagy a forradalomhoz valamilyen formában köthető személyek elleni bírósági eljárások kézi vezérlésűek voltak. Az állampárt igyekezett olyan szűkre szabni a bírák mozgásterét, hogy azok csak a hatalom elvárásai szerint tudjanak dönteni. 1959-ben felvetődött a népbírószáki tanácsok megszüntetése, egyfelől kevés ügy volt folyamatban, másfelől a magyar társadalom megtanulta a leckét és nem lázad fel, nem száll szembe a hatalommal. Ezeket érzékelve döntöttek úgy az elvtársak, hogy nincs szükség az erőszak alkalmazására.

A megtorlás kezdeti időszakában az elítéltek három negyede 30 vagy harminc alatti fiatal, így méltán nevezhetjük az 1956-os forradalmat a fiatalok forradalmának. Érdekes az a tény is, hogy az elítéltek 43%-a munkás, 40% pedig paraszti származású volt. Az értelmiségiek aránya elenyésző, alig 2,5%. Az eljárás alá vont személyek osztályhelyzetével kapcsolatban már a legelső tárgyalásokon is statisztikákat készítettek az Igazságügyi Minisztérium számára. Mind az MSZMP, mind a kormányzat különböző tanácskozásain komoly fejtörést okozott, hogy a hivatalosan munkás-paraszti kormányzat legnagyobb arányban azokat a társadalmi csoportokat bünteti, akiknek a nevében kormányoz.

A sok kedvezőtlen ítélet arra készítette a döntéshozókat, hogy megvizsgálják a bírák és ügyészek osztályhelyzetét. Az volt az elvárás a bírák irányába, hogy helyesen ítélik meg a forradalom eseményeit, mert csak így képesek megfelelően ítélni. Hogy ezt elérjék, a bírák 2/3-át lecserélték, új, a párt szerint is megbízható személyek kerültek a helyükre. Az első

tisztogatás már 1945 után megtörtént. Az 1957-es átrendezést azzal magyarázták a döntéshozók, hogy a bírák 77 százaléka már 1945 előtt is bíró volt, tehát *rosszul szocializálódott*.

Az ügyészség az a szerv, mely dönt a vádemelésről. Az MSZMP kezdetektől fogva elégedetlen volt az ügyészséggel, mert kezdetben nem voltak kapcsolatai a vidéki ügyészségekkel, és nem volt képes együttműködni a rendőrséggel. 1957 augusztusában külön ellenforradalmi ügyekkel foglalkozó csoportot hoztak létre, így nőtt a szervezet hatékonysága is. 1957–58-ban emelkedett az osztályidegenekkel szembeni vádemelések száma, sokkal több embert börtönöztek be, az ítéletek súlyosabbak lettek. Az ügyészségnek figyelnie kellett arra, hogy ne legyen kiugróan magas az uralkodó osztályú vádlottak aránya. Kádár János az ügyészség munkájáról naprakész információkkal bírt.

A megtorlásnak komoly nemzetközi visszhangja volt. Az ENSZ-nek egy külön bizottsága foglalkozott a magyarországi helyzettel, melynek Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia és Uruguay képviselői voltak a tagjai. Ennek az ötös bizottságnak a munkája azonban csak 1958-ig tartott, mivel Tunézia és Ceylon otthagya a bizottságot, miután jelentős szovjet beruházások érkeztek hozzájuk. Az UNESCO Nemzetközi Jogtudományi Egyesülete is vizsgálódott, ami ellen a Külügyminisztérium mindvégig tiltakozott, az eljárásokat belügynek tekintve. A magyar külügy a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségében volt igen aktív a magyar álláspont kifejtéséhez. Magyarország 1962-ig volt az ENSZ napirendjén, ekkor tett ígéretet Kádár János az amnesztiára.

Az 1963-as 4. sz. törvényerejű rendelet rendelkezett az amnesztiáról, több ezer embert engedtek ki a börtönökből vagy engedték el a pénzbüntetésüket. 4123 szabadságvesztésre, 4629 javító-nevelői munkára, 4094 pénzfőbüntetésre ítélt személy kapott kegyelmet, további 10 044 fő pedig eljárási kegyelmet. Az 1956-os események miatt 12 924 ember ellen indítottak eljárást, 1963-ban 957 politikai elítélt és 200 köztörvényes elítélt volt a magyar börtönökben a forradalom eseményei miatt. Az amnesztia rendelet összemosta az 1945 és 1956 közötti háborús és államellenes bűncselekmények elkövetőit a „szocialista törvényesség” megsértőit. A politikai bűncselekményekért elítéltek közül elsősorban az ország határát illegálisan átlépőkre terjesztették ki a kegyelmet, tehát az amnesztia nem azt jelentette, hogy minden elítélt ’56-os kegyelmet kapott volna. Ezt támasztja alá az alábbi két történet is.

Z. Péter Pál ügyét nem érintette a közkegyelem, őt az Elnöki Tanács közkegyelme tette szabaddá, S. Gábort sem engedték ki, őt életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Z. Péter Pált jogerősen tíz év szabadságvesztésre ítélték 1957-ben. 1963-ban egyéni kegyelmet kapott az Elnöki Tanácstól, pedig a börtön előljárói nem javasolták a kiengedését, mert több alkalommal

meg kellett fenyíteni a börtönben, ugyanakkor szabadulása után csendes és visszafogott életet élt. S. Gábort a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért a Legfelsőbb Bíróság jogerősen életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Bár a börtönben S. Gábor ellen az előjárók szerint különösebb kifogás nem merült fel, mégsem javasolták a kegyelmi kérvényének pozitív elbírálást, nem is olvashatunk olyan forrást, amely szabadlábba helyezését tanúsítaná.

Összességében elmondható, hogy Mikó Zsuzsanna e hiánypótló munkájának köszönhetően szélesebb körben megismerhető a kádári megtorlás gépezete. A szerző megjegyzi, hogy a megtorlás jogi rendszerében tevékenyen részt vevők közül senkit sem vontak felelősségre, holott ennek meg kellett volna történnie, de a politikai vezetők felelősségre vonása sem történt meg.

Mikó Zsuzsanna: A terror hétköznapijai. A kádári megtorlás, 1956–1963.
Budapest, Libri Kiadó, Magyar Nemzeti Levéltár, 2016. 286 p.

Szemán László